

Kentsel Estetik ve Çankırı Örneği

● Nazan KUTER

Çankırı Karatekin Üni., Orm. Fak., Peyzaj Mim. Böl., Çankırı

ÖZET

Doğal, tarihi ve kültürel değerler açısından zengin yerleşmelere sahip olan Türkiye’de özellikle 1950’lerden sonra yaşanan hızlı kentleşme, teknolojik gelişmeler ve nüfus artışı ile kentlerin çoğu plansız ya da koruma kaygısı taşımayan planlarla gelişmiştir. Kentlerin gelişme ve büyüme süreçlerinin hızı, çarpık yapılaşma ve buna bağlı sayısız denebilecek altyapı, ulaşım, görsel ve çevre kirliliği gibi sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu araştırmanın amacı; kentlerin çağdaş yaşam koşullarıyla entegrasyonunun sağlanarak yaşanabilir mekanlar olarak gelecek kuşaklara aktarılmasında, kentsel estetiğin öneminin Çankırı kenti örneğinde ortaya konmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel estetik, Kentsel peyzaj tasarımı, Görsel kirlilik

Urban Aesthetic and Çankırı Case

ABSTRACT

In Turkey, as having valuable natural, historic and cultural settlements, most of its cities have developed either with plans having no concern of protection or even without a plan due to rapid urbanization, technologic advances and increase in population since 1950’s. Rate of advance and growth processes of the cities has caused desultary urbanization and numerous problems about transportation, infrastructure, visual and enviromental pollution accordingly. The scope of this research, within the frame of Çankırı case, is to highlight the role and importance of urban aesthetic in the integration of cities with modern living conditions in order to assure their proper transfer to next generations as livable spaces.

Key Words: Urban aesthetic, Urban landscape design, Visual pollution

1. GİRİŞ

Bilindiği gibi 18. yüzyılda başlayan endüstrileşme hareketi, beraberinde yoğun kentleşmeyi de getirmiştir (Aygen, 1991). Kentleşme olgusuyla birlikte kente yapılan göçler sonucunda oluşan nüfus yığılmaları, arsa spekülasyonlarını ve düzensiz yapılaşmaları doğurmuştur. Hızlı ve düzensiz kentleşme ise insanların doğadan giderek kopmasına ve kentlerde açık - yeşil alanların kentlerin nefes alacağı, rahatlayacağı vazgeçilmez mekanlar haline dönüşmesine neden olmuştur.

Kent estetiğini etkileyen olumsuz biçimlenmeler kentin bir bütün olarak düşünülmemesinden veya bütünlüğün bilincine varılmadan sorunlara çözümler aranmasından kaynaklanmaktadır (Kumbaracıbaşı, 1991).

Bilim ve teknolojide yaşanan gelişmeler kentlerin kalitesi, yaşanabilirliği ve görsel değerlerine olan duyarlılık ile paralellik taşımaktadır. Kentlerin planlanmasında işlevselliğin ön planda tutulması, yarara dayalı bir ilişkiler düzenini geçerli kılmaktadır. Buna karşın kentlerin yaşanabilirliği ve görselliğini değer olarak referans alan yaklaşımların, gelecek yüzyılda kurulacak olan kentlerin sürekliliğinin sağlanmasında etkinlik kazanması olasıdır.

Bu yaklaşımların henüz etkin olamamasında; 20. yüzyılın başında şehircilikte “Güzel Şehir” akımının slogan olmanın ötesine geçememesi ve de yaygın bir uygulama alanı bulamaması belirleyici olmuştur. Çünkü endüstrileşme ile kentlerde her şeyin satılık ve bireysel inisiyatiflere bağlı olması, kentlerin görünümünü ve tasarlanmasındaki sanatsal süreci olumsuz etkilemiştir. Bu gelişmelerin sonucu olarak; her sokak diğerine benzemekte, bunlara bakan sıra binalar da tekdüze ve can sıkıcı bir görünüş sergilemektedir. Ancak zaman içinde kentsel formlar ve mekansal algılamaların değişmesiyle kentin yaşanabilirliği ve görsel değerleriyle ilişkili olarak topografyaya ve kentin görselliğine duyarlılık artacak, göğün mavisini ve kentin serinliği planlama ve tasarım ilkelerinden sayılacaktır (Tankut, 1997).

Metropol yerleşimden kasaba yerleşimine kadar farklı ölçek ve içerikteki yerlerin görsel araştırmalar kapsamında işlenebilir olması konunun çok yönlülüğünü göstermektedir. Yerleşiminin dağ, tepe ve akarsu gibi çeşitli peyzaj unsurlarıyla tanımlandığı Çankırı’da ise konu; gerek insanların yaşamı ve çevrelerini duyumsamaları, gerekse de kentin tarihi bir değer taşıması yönüyle daha da önem kazanmaktadır. Bu durum Çankırı’nın gelişiminde görsel bağlama dayalı hususların

kentin doğal ve kültürel karakteristiklerine dönük olumlu katkılarına işaret etmektedir.

Çankırı'nın tarihi, kültürel, geleneksel ve rekreasyonel değer taşıyan bir yerleşim olması ve çeşitli düzeylerde olumlu/olumsuz görsel etkilere sahip olması nedeniyle Çankırı kent yerleşimi ve görsel ilişki içinde bulunduğu yakın çevresi örnek alan olarak seçilmiştir.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

Araştırmanın ana materyalini Çankırı kent merkezi ve yakın çevresi oluşturmaktadır. Kent merkezlerinin korunarak kültürel sürekliliğinin sağlanmasında ve yaşanabilir mekanlar olarak gelecek nesillere aktarılmasında peyzaj mimarlığı ve kentsel peyzaj tasarımının önemini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, araştırmanın temel içeriğini oluşturan kentsel estetik ve kentsel peyzaj tasarımı gibi konularda yapılmış olan çalışmalar incelenmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için;

- Araştırma alanında çekilen fotoğraf, görsel inceleme ve izlenimlerden,
- Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, A.Ü. Peyzaj Mimarlığı Bölümü ve Mimarlar Odası Kütüphaneleri ile Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu dökümantasyon biriminden sağlanan literatürler ve konuyla ilgili yapılmış çalışmalardan,
- Araştırma alanına ilişkin önceden yapılmış tez, araştırma, makale ve kitaplardan,
- Konuyla ilgili internet taramaları sonucunda elde edilen verilerden,
- Araştırma alanının tarihi, doğal kültürel varlıklarının tespiti ve bugünkü durumları ile ilgili olarak Çankırı Belediye Başkanı ve Çankırı Belediyesi Basın-Yayın Halkla İlişkiler Müdürlüğü sorumlusu ile yapılan sözlü görüşmelerden yararlanılmıştır.

Elde edilen verilerle oluşturulan teorik çerçeve ile, kentsel estetik, kentsel peyzaj tasarımı ve Çankırı kent merkezinin gelişim süreci ve sorunları ortaya konmuştur. Araştırma alanına ilişkin elde edilen veriler doğrultusunda Çankırı kenti kentsel estetik açısından değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Kentsel Estetik

Kentsel estetik, güzelliği ve güzelliğin insan zihnindeki ve duygularındaki etkilerini konu almaktadır. Kavramın mimarlık bilimi ile ilgisini kurmaya çalışan mimari tarihçileri ve kuramcılarını, geleneksel olarak anıt niteliği taşıyan yapılarla uğraşmışlardır. Bazı kaynaklarda, mimarlık teriminin yalnızca estetik çekiciliği olan yapılara uygulanması gerektiği belirtilmektedir. Mansell (1979)'de, mimarlık kavramına aynı yaklaşımı getirmektedir. Her insan bir yapıyı tanıyabilir, ancak her yapı bir mimarlık ürünü değildir. Fark şuradadır ki, bir yapının bu niteliği kazanabilmesi için estetik çekiciliği olmalıdır (Günay/Selman, 1994).

Kentsel imge çeşitli şekillerde açıklanmasına rağmen genellikle Lynch'in (1960) çalışması ile anılmaktadır. Lynch yollar, sınırlar, bölgeler, odaklar ve nirengi noktaları olmak üzere beş eleman öngörmektedir. Yollar bir gözlemcinin kentsel alanda bir iş yaparken üzerinde dolaşabileceği ya da dolaştığı kanallardır. Sınırlar benzer olmayan bölgeleri ayıran, içine girilebilen ya da girilemeyen engeller olarak ortaya çıkmaktadırlar. Bölgeler sınırlarla ayrılan ve benzer özelliklerin görüldüğü alanlardır. Odak noktaları stratejik öneme haiz, herkesin birey olarak davranışlarının odak noktası olan yoğun alanlardır. Nirengi noktaları ise, fiziksel peyzajın kolaylıkla tanımlanabilen ve kentsel alanın tümünde algılanabilen elemanlardır (Türkoğlu, 2002).

Kent imgesi, o kentin genel görünümü ile yaşam tarzını ifade etmektedir. Sokakları, caddeleri, parkları, heykelleri, halkın birada bulunduğu mekânları, mimarisi ile insanların giyimini, davranış biçimleri o kentin kimliğini ortaya koymaktadır. KELEŞ'e (1980) göre **kent imgesi**; kentsel tasarı ve kentin yapılanmasıyla insanda bıraktığı izlenimdir.

Kevin Lynch kent mekanının akılda kalıcı olmasını önemsemekte, mekanların ve binaların bütünlük içinde olması gerektiğini yani kimlik ve yapılaşma bütünlüğünü vurgulamaktadır. Birbirine benzer, ayırt edilemeyen, monoton uluslar arası üslupla yapılaşan çevreye karşılık, mekan farklılığını önemseyen, insanların psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarına cevap verebilecek önem veren Lynch, geç-modern ve post modern kentsel tasarım anlayışı ile biçimlenecek çevreler için önemli analizlerde bulunmuştur (Gencer, 2002).

Tarih boyunca insanlar oluşturdukları çevrelerde estetik nitelikleri göz önünde bulundurmışlardır. Bu nedenle, tarihsel dokular korunmalı, yaşatılmalı ve örnek alınmalıdır. Çünkü, çeşitli zaman kesitlerindeki toplum yapılarının yarattığı kültürel özellikler ve buna bağlı estetik duygular ile mekan kalitelerini anlamak, bugünün çevrelerini oluşturmaya yardımcı olmaktadır. 19. yy.'ın kent estetiği konusundaki kuramsal gelişmeleri, 'bahçe kent' ve 'endüstriyel kent' akımlarını da içermektedir. Ancak, 'güzel kent' anlayışı bu yy.'da daha çok önem kazanmış ve bu düşünce mimari formlara da yansımıştır. 20. yy endüstri kentinin ikinci aşamasında otomobil ve hızlı kentleşme önem kazanmıştır. Hızla gelişen sanayileşme ve karayolu ulaştırıcılığı nedeniyle büyük ölçekli kentler ortaya çıkmıştır. Bu hızlı kentleşme süreci içinde 'güzel kent' akımının yerini 'pratik kent' almaya başlamıştır.

Tarihsel süreç içinde kentlerin irdelenmesi, kentsel estetik konusunda bazı ipuçları vermektedir. Bunlar şöyle özetlenebilir(Günay/Selman, 1994);

- Kentsel estetik makro ölçekte toprak yapısının ortaya çıkardığı kültürel birikime bağlıdır. Genel anlamda 'endüstri öncesi kenti' ve 'endüstri kenti' olarak sınıflandırılmaktadır,
- Kentsel estetiği oluşturan en önemli etmen doğal çevre olmuştur. Bitki örtüsü, jeomorfoloji ve iklim doğal çevreyi oluşturan öğelerdir. Bu öğeler hem kentlerin kurulduğu yerlerin seçiminde, hem de kentlerin biçimlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Kentsel estetik açısından bu öğelerin birbirleriyle uyumlu olması gerektiği vurgulanmıştır,
- Kentsel çevre, yapılar ve bunların tanımladığı dış mekanlardan oluşmaktadır. Bunlar arasındaki uyum ve ilişkiler kentsel estetiğin niteliğini belirlemektedir. Pozitif öğeler olarak nitelendirilen yollar bir araya gelerek negatif öğeleri, yani dış mekanları oluşturmaktadır. Negatif öğeler dolaşım sistemleri ile birlikte açık alanlar olarak tanımlanmaktadır. Yollar ve meydanlar dolaşım sisteminin parçalarını, avlu, ön bahçe ve yan bahçe gibi yapıların nefes alma mekanları ile yeşil alanlar ise açık alanların parçalarını oluşturmaktadır,
- Negatif ve pozitif öğelerin yüzeylerini oluşturan çizgiler; doku, malzeme, renk yani yapıların cepheleri ve dış mekanlardaki kaplamalar, kentsel estetiğin önemli unsurlarıdır. Yapı cephelerini oluşturan dış çizgiler, kapı ve pencerelerin oranları, yatay ve dikey çizgiler, yapı malzemesi, renk ve

dekorasyon unsurlarıdır. Dış mekanda bulunan estetik öğeler ise; yer kaplamaları, kentsel ve doğal peyzaj malzemeleri ile kentsel mobilyalardır.

Tüm bu öğeler bir araya gelerek kentin tümüne ilişkin makroform ve silüet oluşturmaktadır. Kent bütünüünün güzelliği, kent parçalarının tek tek güzelliklerinin yanı sıra, birbirleriyle olan ilişkilerinin de güzelliğine bağlıdır.

3.2. Çankırı'nın Doğal ve Kültürel Özellikleri

Çankırı, Orta Anadolu Bölgesi'nin kuzeyinde, $32^{\circ} 30'$ ile $34^{\circ} 10'$ doğu meridyenleri ve $40^{\circ} 30'$ ile $41^{\circ} 03'$ kuzey paralelleri arasında yer almaktadır. İç Anadolu ile Batı Karadeniz Bölgesi geçiş alanında bulunan yerleşim, güneyde Ankara ve Kırıkkale; batıda Bolu; kuzeybatıda Karabük; kuzeyde Kastamonu ve doğuda Çorum illeriyle komşudur.

Yüzölçümü 7490 km^2 olan Çankırı il merkezinin denizden yüksekliği 750 m. 'dir. Atkaracalar, Bayramören, Çerkeş, Eldivan, Ilgaz, Kızılırmak, Korgun, Kurşunlu, Orta, Şabanözü ve Yapraklı olmak üzere 11 ilçesi, 367 köyü, 19 kasabası ve 2 bucağı bulunmaktadır.

İl topraklarının büyük bir bölümünü dağlar ve platolar oluşturmaktadır. İlin kuzeyinde uzanan Ilgaz Dağları 2587 m. 'ye ulaşan zirveleri ile en önemli yükseltiler olup, çoğunlukla ormanla kaplı alanların bulunduğu bölgelerdir. Çankırı'nın önemli yaylaları arasında Orta (Karapazar), Bozkır, Akyazı, Yapraklı, Aydos, Eldivan Ali Özü, Ilgaz'larda Karapınar, Mülayim ve Sanı yaylaları bulunmaktadır. Çankırı kenti ve yakın çevresinde ova çok az bulunmaktadır. Çoğunlukla vadi şeklinde düz araziler yer almaktadır. İl içinde akan bütün akarsular değişik boyutta vadiler meydana getirmektedir. Bu alanlar sebze ve bahçeciliğe elverişli yerlerdir. Çankırı kenti ve çevresinde kışın suların toplandığı, yazın ise çekildiği birikinti gölleri dışında göl bulunmamaktadır. Merkez ilçe, Çerkeş, Ilgaz, Şabanözü, Eskipazar, Ilgaz, Kurşunlu Orta gibi ilçelerde sulama ve hayvan içme suyu amaçlı toplam 74 tane gölet bulunmaktadır.

Bölgenin jeolojik oluşumu, üçüncü jeolojik zaman içindedir. Üçüncü zamanın karakteristik oluşumlarından konglomera jips, lav, kil, marn, ojip, andezit, kalker, spilit, bazalt gibi oluşumlara rastlanmaktadır. İlin güney ve güneydoğusu volkanik arazilerden meydana gelmiş olup, alt kısmında derin tuz tabakaları oluşmuştur (Anonim, 2006). Türkiye'nin deprem kuşağında olan Çankırı, Erzincan-Adapazarı

hattı üzerinde yer almaktadır. Çankırı il merkezinde olan depremler kentin kalın bir tuz tabakası üzerinde bulunmasından kaynaklanmaktadır.

M.Ö. 7000-2000 yıllarını içine alan Prehistorik çağ Anadolu'da yaşanmıştır. Hacılar'da ilk yerleşimin M.Ö. 7040, Catalhöyük'te ise 650-5650 yılları arasında olduğu bilinmektedir. Çankırı Anadolu tarihinin bir parçası olup, Anadolu tarihine paralel bir gelişme göstermiştir. Frig egemenliğinden sonra M.Ö. 1180-750 yılları arasında Anadolu'da olduğu gibi Çankırı'da da karanlık devri başlamıştır. M.Ö. 480 yılından M.Ö. 325 yılına kadar Çankırı bölgesinin bir kısmı Makedonya egemenliğine geçmiştir. Antik çağda Ankara merkeze yerleşen Galatlar, Deitarosun hükümdarlığı zamanında Çankırı'yı ele geçirmişler ve idari başkent yaparak bu bölgeye Gangres adını vermişlerdir. M.Ö. 63'te Bitinyalıların egemenliğine giren bölge, M.Ö. 30 – M.S. 385 yılları arasında Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmiştir. Çankırı'nın, M.Ö. 64 yılında Roma hakimiyetine girdiği ve bu hakimiyetin beş asır gibi uzun bir süre devam ettiği bilinmektedir. M.S. 350 yıllarına kadar Roma hakimiyetinde kalan Çankırı, M.S. 395 yılında Doğu Roma İmparatorluğunun zayıflaması sonucunda Bizanslıların hakimiyeti altına girmiştir. Çankırı'da Selçuklu egemenliğinin 1100 yılında başladığı bilinmektedir. Çankırı Selçuklular döneminde en parlak dönemini yaşamıştır. Çankırı, Köseadağ Savaşı ile Moğol egemenliği altına girmiştir ve Moğollar diğer Anadolu şehirlerine yaptıkları gibi Çankırı'yı da yakıp yıkmışlardır. Elde edilen bilgiler dahilinde Çankırı'nın Osmanlı İmparatorluğu sınırları içine katılışı 1439 yılında I. Mehmet zamanına, kesin katılışı ise 1459 yılında Fatih Sultan Mehmet zamanına rastlamaktadır. 19. yy'ın sonlarında Çankırı'nın 16.000 nüfuslu bir kent olduğu bilinmektedir (Ayhan, 1988). 22 Ekim 2000 yılında gerçekleştirilen genel nüfus sayımı sonuçlarına göre ise ilin toplam nüfusu 270.355 olarak saptanmıştır. Bu nüfusun 141.186'i şehir, 129.169'u ise köyde yaşamaktadır (Anonim, 2006).

Karadeniz iklim kuşağından Orta Anadolu iklim kuşağına geçiş şeridi üzerinde yer alan Çankırı'da kuzeyden güneye doğru inildikçe bitki örtüsünde yoksullaşma görülmektedir. Bundan 2-3 yüzyıl öncesine kadar il topraklarının (tuzlu yöreler dışında) hemen hemen tümünün ormanlarla kaplı olduğu bilinmekte ise de, elverişsiz iklim koşulları, orman yangınları, düzensiz kesimler ve otlatma gibi nedenlerle bunların büyük bir bölümü yok olmuş ya da verimsizleşmiştir (Anonim, 1998).

Çankırı'nın genel toprak yapısının organik maddelerce fakir olması özellikle su erozyonundan kaynaklanmaktadır. İklim, topoğrafya ve anakaya farklılıkları nedeniyle çeşitli büyük toprak grupları oluşmuştur. Erozyon, sığlık, taşlılık, drenaj bozukluğu, tuzluluk ve sodiklik gibi olumsuz etkiler nedeniyle bitki yetiştirme ve tarımsal kullanımlarda birtakım problemler yaşanmaktadır.

İlin güney ve güneybatısında stepler geniş yer kaplamaktadır. Steplerin bulunduğu yerlerdeki akarsular boyunca yer yer kavak (*Populus sp.*) ve söğüt (*Salix sp.*) ağaçlarına rastlanmaktadır. Çankırı il sınırları içinde yükselti ve iklime bağlı olarak bitki örtüsünde değişiklikler görülmektedir. Kuzey kısımda Karadeniz ikliminin etkisinin görüldüğü Ilgaz, Çerkeş, Eskipazar ilçelerinin yüksek kısımlarında iğne yapraklı ağaçlardan oluşan çam (*Pinus sp.*), göknar (*Abies sp.*), ardıç (*Juniperus sp.*) gibi ağaç toplulukları, orman ve koruluklar bulunmaktadır. İl merkezinin Karaköprü, Korgun, Apsarı ve Dümeli ovaları, Terme ve Devrez çayı vadileri, Eskipazar, Melan, Şabanözü çayları vadileri, Satıyüzü çayı çevresi, Ovacık ilçesinde Bağırsak deresi yeşillik, bağlık ve bahçelik alanlardır. İç ve güney kısımlar genelde kurak ve bozkır görünümündedir. Dağ ve tepeliklerdeki az sayıdaki koruluklar haricindeki yerler çıplak olup, akarsu vadileri yeşillik ve bu vadilerin güney tarafları ise bağlıktır. İlin ormanlık alanları arasında başta Ilgaz olmak üzere Eleman, Eğriova, Ovacık, Düvenlik, Ilıslık, Yapraklı, Sarıkaya, Karakaya ve Erikli dağları ile çevreleri yer almaktadır. Ilgaz Dağları eteklerinden doruklarına doğru gelişen sarıçam (*Pinus sylvestris*), karaçam (*Pinus nigra*) ve göknar (*Abies sp.*) gibi hakim ağaç türlerinden oluşan bitki örtüsüne sahiptir. Bu yeşil doku zengin orman altı bitki örtüsüyle desteklenmiştir. Çankırı'nın genel bitki örtüsü kapsamında karaçam (*Pinus nigra*), sarıçam (*Pinus sylvestris*), Uludağ göknarı (*Abies bornmülleriana*), ladin (*Picea sp.*)meşe (*Quercus sp.*), adi gürgen (*Carpinus betulus*), kavak (*Populus sp.*), ardıç (*Juniperus sp.*), böğürtlen (*Rubus fruticosus*), kızılıçık (*Cornus sp.*), eğrelti (*Pteridium aglenium*), ısırgan (*Urtica uranus*), sütleğen (*Eupherbia sp.*) ve çayırotları (*Grenemica sp.*) gibi bitkiler bulunmaktadır. Alt florada ise hububat, yemlik ve yemelik baklagiller ile deve diken, yumak, ayrık otu gibi bitkiler bulunmaktadır (Anonim, 1998).

Çankırı kent merkezindeki kültürel miras içinde yer alan taşınmazlardan bir çoğu geleneksel Türk mimarisi özelliklerinin yanı sıra kendine özgü bölgesel mimari özellikler de taşımaktadır. Bu tarihi yapılar bilinçsizce gerçekleştirilen onarımlar, miras paylaşimleri gibi nedenlerle değişikliklere uğramışlardır. Özgünlüğünü kaybetmeden bugüne kadar gelebilen yapıların bir kısmı yok olma tehlikesi altında

bulunmaktadır. Çankırı'da bulunan ve bugüne kadar ayakta kalabilen konutların 18. ve 19. yy.'lara ait oldukları bilinmektedir. Çankırı kentinin geleneksel konut mimarisi incelendiğinde, konutlarının genellikle yarı ahşap malzeme kullanılarak yapıldığı görülmüştür. Bunun nedeninin Çankırı kentinin jeolojik yapısı nedeniyle sık sık depreme maruz kalmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Çankırı evlerinde toplumun ekonomik ve bölgenin jeolojik yapısının etkileri büyük oranda hissedilmektedir. Genellikle arsanın şekline göre biçimlenen konutların cepheleri güneye yönlendirilmiş ve kuzey yönleri sağır olarak planlanmıştır. Yamaçlarda bulunan evler ise birbirlerinin manzaralarını kapatmayacak biçimde konumlandırılmışlardır. Çankırı evleri genellikle iki katlı olarak yapılmıştır. Kent merkezinde iki ve üç katlı, bitişik ve avlulu olarak yapılan konutların, kent merkezinden uzaklaştıkça yerlerini geniş bahçeli ve ayrıntı düzende yapılan konutlara bıraktığı görülmektedir.

Doğal sit alanı bulunmayan Çankırı'da 26 adet arkeolojik sit alanı, 1 adet kentsel sit alanı ve 1 adet de tarihi sit alanı olmak üzere toplam 28 adet sit alanı bulunmaktadır.

Çankırı kent merkezi ve yakın çevresinde yer alan kültürel peyzaj değerleri arasında ise; Cemaleddin Ferruh Darülhadişi (Taş Mescit), Saat Kulesi, Çankırı Kalesi, Karaköprü Bahçeleri, Şehit Üsteğmen Hakan Kandemir Parkı, 80. Yıl Cumhuriyet Parkı, Karatekin Parkı, Ergenokon Parkı, Alparslan Türkeş Parkı, Orman Fidanlığı Mesire Yeri, Bülbül Pınarı Mesire Yeri, Kadın Çayırı Mesire Yeri, Derbent Şehitliği ve Mesire Yeri, Çerkeş Orman Fidanlığı Mesire Yeri, Seybeli (Işık Dağı) Orman İçi Mesire Yeri, Karaören Göleti Mesire Yeri, Büyük Yayla, Kırkpınar ve Bozan Yaylaları, Ilgaz İlçesi ve Ilgaz Dağı Doruk Mevkii, Başdut Kaya Mezarları, İndağı Kaya Mezarları ve Cendere (Salman) Höyük, Sakaeli Köyü Kaya Mezarları, Bayramören Köprüsü, Akbaş Köyü Köprüsü, Çaylı Köyü Köprüsü, Tuz Mağarası ve Çavundur Termal Kaynağı yer almaktadır.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Çankırı'da ilk yerleşim Çankırı il merkezinin batısında, üç tarafı eğimli ve 150 m. yüksekliğinde olan sarp bir dağ üzerine inşa edilen kale üzerinde kurulmuştur. Romalılar zamanında yapılan ve Ortaçağdan günümüze kadar gelebilen tek eser olan kaleden geriye birkaç sur kalıntısı ve Roma dönemine ait kaya mezarları

kalmıştır. Çankırı kalesi, kentin tamamına hakim bir tepe üzerinde bulunması ve tarihi özellik taşıması bakımından büyük öneme sahiptir (Şekil 1).

Şekil 1. Çankırı kalesinden genel görünüm

Çevre düzenleme çalışmalarıyla mesire yeri olarak kullanılan bu alanda tarihi değerler algılanamamakta ve mekanın gerçek kimliği tanımlanamamaktadır. Çankırı'nın temelini oluşturan ve kent için önemli bir imge oluşturabilecek özellikte olan kale surlarıyla ilgili herhangi bir çalışma yapılmadığı için, alan sadece rekreasyon amaçlı kullanılmaktadır. Çankırı halkının bile farkında olmadığı surların restorasyon ve rekonstrüksiyon çalışmalarıyla orijinal durumlarına uygun biçimde yeniden ayağa kaldırılması ve gerçek kimliğine kavuşturulması gerekmektedir. Yapılacak peyzaj tasarım çalışmalarıyla kültürel ve tarihi değerlerinin de ön plana çıkarılması sağlanmalıdır.

Evliya Çelebi'ye göre Çankırı'da yerleşimin kale dışına çıktığı ve kalenin aşağı kısımlarına doğru konumlandırılmış 4000 kadar bağlı ve bahçeli evlerinin bulunduğu bilinmektedir. Kentin zamanla nüfusunun artması ve yerleşim alanının genişletilememesi nedeniyle konut dokusunda sıkı bir yapılaşma zorunluluğu oluşmuş ve sokaklara taşan ev tipleri ortaya çıkmıştır. Geleneksel Çankırı konut mimarisine ait önemli örneklerin sergilendiği bu mekanlar kent merkezine yakın olmasına rağmen, merkez ve çevresinde oluşturulmuş yeni yapılardan ayrılmaktadır. Konutları, camileri, hamamları, medreseleri ve saat kulesiyle tarihi

bir öneme sahip olan bu alan, arnavut kaldırımının kapladığı dar sokaklarıyla, kültürel değerlerini koruyabilmiş, insanların bütünleştiği önemli mekanlardan biridir. 1978 yılında alınan bir kararla korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilen bu yapıların ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından bütünüyle korunması ve gelecek nesillere gerçek bilgiler, gerçek yapılar, gerçek sokaklar ve gerçek tarih olarak bırakılması gerekmektedir. Böylelikle bu tarihi ve arkeolojik değerler kurtarıma adına zarar görmemiş olacaktır.

Çankırı kent merkezi bugünkü durumuyla kentsel estetik açısından değerlendirildiğinde, kentin belirli bir plana bağımlı olmadan geliştiği, görsel algılama bütününde ise bazı olumsuzlukların ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlar;

*. Kenti oluşturan bölgelerin yaşanan gelişmelere bağlı olarak kurulması, farklı içeriklere sahip ve birbirlerinden bağımsız gelişme göstermelerine neden olmaktadır. Yeni yerleşim bölgelerinde kentsel doku oluşumu ve sürekliliği bulunmamaktadır. Süreklilik sadece cadde boylarınca algılanabilmektedir. Geleneksel yerleşim bölgelerinde yapıların bağımsız, yolların ise dar olması geleneksel sokak dokusunu ve yapı-yol ilişkisini bozmaktadır. Geleneksel yapıların yerlerine ya da yakınlarına yüksek katlı yapıların yapılması ve yol genişliklerinin aynen bırakılması nedeniyle mekan anlamı ve duyumu azalmaktadır (Şekil 2). Bu görsel olumsuzlukları azaltmak için, yapı yoğunluğu ve yükseklikleri düşük tutularak arazi rantı ve spekülasyonu frenlenmelidir. Özellikle tarihi dokuya sahip mekanların yakın çevrelerinde düşünülen yeni yapılanmaların tarihi yapılarla görsel anlamda zıtlık yaratmaması gerekmektedir. Bütüncül planlama gereği kent bir bütün olarak ele alınmalı ve kent içinde bulunan yapılar çevrelerindeki açık ve yeşil alanlarıyla birlikte bütünüyle korunmalıdır. Böylece planlama faaliyetleri, koruma hedeflerini yitirmeden gelişme hedeflerine yönlendirilmiş olacaktır. Bir kent, modern gelişme ile tarihi mirasın korunması arasındaki dengeyi kurabildiği, geleneksel dokuyu tahrip etmeden yeniyile bütünleştirebildiği ölçüde kimlik kazanmaktadır.

Şekil 2. Geleneksel yerleşim bölgesinde yer alan yeni yapılaşmalar

*. Çankırı kentinin en önemli çevre sorunlarından biri gerek coğrafi konumu, gerekse kalitesiz yakıt kullanımı nedeniyle oluşan hava kirliliğidir. Yapıların üzerinde oluşan kirli tabaka nedeniyle mimari ayrıntıların algılanması engellenmektedir. Ayrıca hava kirliliğinin olumsuz etkisini kısmen azaltmak amacıyla balkonların naylon, çarşaf vb. malzemelerle kapatılması görüntü kirliliğine neden olmaktadır (Şekil 3).

*. Bina cephelerinde yer alan levhalar, tesisatlar, elektrik ve telefon direkleri, reklam panoları, yönlendirme levhaları gibi donatı elemanları görsel kirliliğe neden olmaktadır (Şekil 4). Bu nedenle tüm tesisatlar yer altına, çatı içine ve bina içine dağıtılarak gizlenmelidir ve altyapı hatlarının yarattığı karmaşıklığın giderilmesi yönünde planlamalar yapılmalıdır. Mevcut elektrik, aydınlatma, telefon direkleri, vana, rögar ve yönlendirme levhalarının neden olduğu görsel kirliliğin yok edilmesi için bunlar, buldukları yerden kaldırılmalı ve bütünle uyumlu donatı elemanları yeterli sayıda yerleştirilmelidir. Ayrıca temiz su-pis su, atık yangın gibi altyapı yetersizliği de giderilmelidir. Özellikle son yıllarda Çankırı Belediyesi tarafından kentsel tasarım, kentsel peyzaj tasarımı ve kent estetiği gibi konularda önemli adımlar atılmıştır. Bu kapsamda; cadde ve sokak isimlerini gösteren yönlendirme levhalarının büyük bir çoğunluğu değiştirilmiş ve Çankırı halkını kent estetiği konusunda bilinçlendirmek ve bu tür çalışmalara teşvik etmek amacıyla “**en güzel balkon**”, “**en güzel cephe**” ve “**en güzel bahçe**” gibi yarışmalar düzenlenmiştir.

Şekil 3. Bina cephelerinde oluşan görsel kirlilik

Şekil 4. Donatı elemanlarının oluşturduğu görsel kirlilik

*. Kent genelinde çöp kutusu ve çöp konteynırının yeterli sayıda bulunmaması nedeniyle çöpler sokaklara ya da teneke kutulara atılmakta dolayısıyla kentsel estetik açısından olumsuz görünümler ortaya çıkmaktadır (Şekil 5).

Şekil 5. Çöp kutusu ve çöp konteynırı eksikliği nedeniyle oluşan görsel kirlilik

*. Özellikle kent merkezinde otopark yetersizliği nedeniyle cadde ve sokak kenarlarına gelişigüzel yapılan parklar kentin görüntüsünü olumsuz yönde etkilemektedir (Şekil 6). Bu nedenle özellikle kentin yoğun taşıt trafiğinin bulunduğu yerlerde yeterli sayıda kapalı ve açık otopark alanlarının düzenlenmesi gerekmektedir.

Şekil 6. Otopark yetersizliği nedeniyle oluşan görsel kirlilik

*. Kentsel dış mekanların biçimlenmesinde mekanı oluşturan ve belirleyen öğeler olarak bitkisel materyalin kullanımı da büyük önem ve anlam kazanmaktadır. Küçük bahçe mekanlarından kent içindeki yol kavşaklarına, meydanlara kadar, kentin farklı ölçek ve kullanım alanlarında bitkilerin estetik, fonksiyonel ve ekolojik özellikleri dikkate alınarak yapılan çevre düzenleme ve yenileme projeleri ile bu çalışmaların kentin özgün niteliklerine uygun olarak gerçekleştirilmesi konusuna önem verilmesi gerekmektedir. Ancak; Çankırı kentinde yapılmış olan orta refüj ve yol ağaçlandırması çalışmalarında kullanılan bitkilerin rastgele

seçildiği, herhangi bir bakım ve tamamlama çalışmalarının yapılmadığı dikkat çekmektedir (Şekil 7).

Şekil 7. Orta refüj ve yol ağaçlandırma çalışmaları

Sonuç olarak; kentlerin korunması ve geliştirilmesi gibi çalışmalarda imar planları dikkate alınmalıdır. Çözumsuz imar sorunlarını ortadan kaldırmak için kentler, sadece bugünün sorunlarını çözmeye çalışan yaklaşımlarla değil, uzun vadede gelişme eğilimleri ve hedeflenen kent özellikleri dikkate alınarak planlanmalıdır. Önemli olan ulusal plan, bölge planları, çevre düzeni planı, nazım plan ve imar planı bütünselliği içinde gerçekleştirilebilecek kapsamlı bir planlamanın oluşturulmasıdır. Fiziki planlamanın özünde kamusal bir işlev bulunduğu için, özel mülkiyete kamu yararına bir takım sınırlamalar getirecektir. Bu bakımdan kentlerin oluşmasında, kadastro parsellerinin imar parsellerine dönüşmesinde, dolayısıyla onaylı imar planlamalarının uygulanması aşamasında ve plansız gelişmiş kentlerin düzenli yerleşmeler haline getirilmesinde imar yasasının 18. maddesi (yapılacak arazi ve arsa düzenlemesi) önemli bir araç olmaktadır. Koruma, gelişme, kullanma dengelerini dikkate alan bir planlama uygulamasında, toplumsal değerleri gözetilen ve değişik planlama alanları arasında ilişki kuran bir strateji gerekmektedir. Planlama kararları eşitsizlik yaratmamalı, ya da var olan eşitsizlikleri daha da artıran sonuçlara dönüştürülmemelidir. Özellikle yeni yapılacak binaların kaç katlı yapılması gerektiği parsellere bakılarak belirlenmelidir. Böylece hem topluma haksızlık yapılmamış, hem de kent estetiği adına çarpık ve yanlış yapılaşma önlenmiş olacaktır.

KAYNAKLAR

- Anonim. 1998. Çankırı İli Arazi Varlığı. T.C. Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, S. 46, Ankara.
- Anonim. 2006. T.C. Çankırı Valiliği İl Brifingi, Çankırı.
- Ayhan, B. 1988. Çankırı Tarihi, S. 197-227, Ankara.
- Aygen, S., 1991. Kent Estetiği Açısından Ankara Kenti İçin Açık ve Yeşil Alan Sisteminin İrdelenmesi ve Değerlendirilmesi, “2000’li Yıllar İçin Ankara Kenti’nin Açık ve Yeşil Alan Sistemi Ne Olmalıdır?”, Ankara Büyükşehir Belediyesi&Peyzaj Mimarlığı Derneği Sempozyum Bildirileri Ortak Yayını, 29/31 Mayıs, S. 61-64, Ankara.
- Günay, B. ve Selman, M., 1994. Kent, Planlama, Politika, Sanat, Tarık Okyay Anısına Yazılar, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Cilt:1, Ankara.
- Gencer, A., 2002. Kentsel Tasarım ve Peyzaj Mimarlığı; Hacı Bayram Camii Çevresi Örneği, Doktora Tezi, A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Keleş, R., 1980. Kent Bilim Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumları Yayınları, Sevinç Basımevi, Ankara
- Kumbaracıbaşı, C., 1991. Kent, Estetik, Ankara, “2000’li Yıllar İçin Ankara Kenti’nin Açık ve Yeşil Alan Sistemi Ne Olmalıdır?” Ankara Büyükşehir Belediyesi&Peyzaj Mimarlığı Derneği Sempozyum Bildirileri Ortak Yayını, 29/31 Mayıs, S. 65-67, Ankara.
- Tankut, G., 1997. Öngörüşler, 3. Dönem Sempozyumu ve Etkinliklerine Hazırlık Toplantıları, Metinler, Sanat ve Çevre, Ankara.
- Türkoğlu, H., 2002. Kentsel İmge: İstanbul’dan Bulgular. İTÜ Dergisi/a, Mimarlık, Planlama, Tasarım. Cilt:1, Sayı 1, S. 57-64, İstanbul.